

Віталій В. Венгер
**МЕХАНІЗМИ ТА СТИМУЛИ ІНТЕГРАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ
У ФІНАНСОВО-ПРОМИСЛОВІ ГРУПИ**

У статті розглянуто існуючі механізми інтеграції суб'єктів господарювання у фінансово-промислові групи (ФПГ). Виявлено основні стимули створення ФПГ. Узагальнено основні функції та визначено обов'язки фінансово-кредитних установ у складі ФПГ.

Ключові слова: фінансово-промислова група; інтеграція підприємств; фінансово-кредитна установа; горизонтальна інтеграція; вертикальна інтеграція.

Рис. 4. Літ. 18.

Віталій В. Венгер
**МЕХАНИЗМЫ И СТИМУЛЫ ИНТЕГРАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ
В ФИНАНСОВО-ПРОМЫШЛЕННЫЕ ГРУППЫ**

В статье рассмотрены существующие механизмы интеграции субъектов хозяйствования в финансово-промышленные группы (ФПГ). Выявлены основные стимулы создания ФПГ. Обобщены основные функции и определены обязанности финансово-кредитных учреждений в составе ФПГ.

Ключевые слова: финансово-промышленная группа; интеграция предприятий; финансово-кредитное учреждение; горизонтальная интеграция; вертикальная интеграция.

Vitaliy V. Venger¹
**MECHANISMS AND INCENTIVES OF ENTERPRISES
INTEGRATION INTO FINANCIAL-INDUSTRIAL GROUPS**

This article explores the existing mechanisms of market participants' integration into financial-industrial groups (FIG). Key incentives of FIG development are identified. The paper summarizes the basic functions and determines the responsibilities of financial institutions as a part of FIG.

Keywords: financial-industrial group; enterprises' integration; financial institution; horizontal integration; vertical integration.

Постановка проблеми. Поєднання фінансового та промислового капіталів і створення на цій основі фінансово-промислових груп (ФПГ) відображає сучасні тенденції індустріального та постіндустріального розвитку економік провідних країн світу. ФПГ виникають як результат дії об'єктивних законів ринкової економіки, а їх успішна діяльність спроможна забезпечити поступальний розвиток економіки країни в цілому, що все більше актуалізує необхідність їх існування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість існування фінансово-промислових груп підтверджується великою кількістю наукових публікацій у всьому світі. Серед провідних іноземних авторів потрібно виокремити роботи О. Вільямсона [2], Дж. Гелбрейта [5], Ф. Ларрена [15], А. Маршалла [9], Д. Нортона [13], Дж. Сакса [15] та ін. В Україні питанням розвитку організації фінансово-промислових груп та підходам до їх класифікації присвячено праці Т. Васильєвої [16], Л. Ганущак-Єфіменко [4], К. Косівської [7], Л. Сисоєвої [16], Ю. Червіної [17], О. Чорної [18]. Такі автори, як Ю. Воробйов [3], Л. За-

¹ Institute for Economics and Forecasting, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

кресвська [6], В. Лешук [8], Ю. Нетесаний [11], Т. Нікітіна [12], Н. Процун [14] значну увагу приділяють перевагам, які отримують окремі суб'єкти господарювання від участі в складі групи, формам інтеграції та їх впливу на розвиток національної економіки.

Оскільки в умовах глобалізації партнерські відносини і співробітництво всіх суб'єктів господарювання є одним з ключових чинників розвитку конкуренції і підвищення конкурентоспроможності національної економіки, то потребують подальшого дослідження економічні механізми та стимули, які спонукають окремі підприємства до інтеграції у фінансово-промислові групи.

Метою дослідження є узагальнення існуючих механізмів та стимулів до інтеграції суб'єктів господарювання у фінансово-промислові групи, виявлення конкурентних переваг порівняно з іншими формами об'єднання капіталу.

Основні результати дослідження. Найважливішою особливістю сучасних національних економічних систем і світової економіки загалом є прискорене зростання концентрації капіталів і виробництв у різних сферах господарської діяльності. Найбільш очевидним проявом масштабної концентрації і централізації капіталу є формування різноманітних форм *фінансово-промислових груп* (рис. 1), які мають значний виробничий капітал і можливість акумуляції фінансових ресурсів [10].

До основних механізмів створення фінансово-промислових груп належать:

- *перший, і найбільш поширений механізм створення ФПГ* – добровільне об'єднання капіталів окремих учасників і створення публічного акціонерного товариства, що являє собою новостворену організаційну структуру з усіма економіко-правовими повноваженнями та відповідною юридичною і господарською відповідальністю;

- *другий спосіб* – добровільна передача учасниками створюваної ФПГ пакетів своїх акцій у довірче управління одному з учасників групи, як правило, банку або іншому фінансово-кредитному інституту;

- *третій спосіб* – це взаємне володіння акціями учасників ФПГ;

- *четвертий спосіб* – довгострокові фінансові зв'язки;

- *п'ятий спосіб* полягає у придбанні одним з учасників групи пакетів акцій інших підприємств і організацій, які в результаті цього стають учасниками ФПГ. Цей спосіб не завжди носить добровільний характер і може бути пов'язаний з процесами злиттів і поглинань.

Сучасні тенденції формування ФПГ відображають закономірності розвитку світового виробництва і носять універсальний характер. До таких закономірностей відносяться: концентрація капіталу; інтеграція промислового і фінансового капіталу; диверсифікація форм і напрямів діяльності тощо [17]. Це свідчить про те, що крім національних, існують й транснаціональні ФПГ, до складу учасників яких входять іноземні юридичні особи. На базі національних і транснаціональних ФПГ формуються різні форми національних і міжнародних альянсів [1, 132].

Міжнародна ФПГ являє собою структуру, що складається з головної компанії і відділень, філій, дочірніх товариств в інших країнах. Чим вища ступінь інтернаціоналізації капіталу ФПГ, тим – за інших рівних умов – більша кількість зарубіжних відділень входить в її структуру. При цьому характерним є те,

що за кордон виносяться не тільки виробничі підрозділи ФПГ, як це спостерігалось раніше, а й їх фінансові ланки, що сприяє прискоренню проведення фінансових операцій групи, дозволяє використовувати особливості ринкової кон'юнктури в різних країнах з максимальним ефектом. При цьому вони організуються як за принципом горизонтальної інтеграції – об'єднання багатопрофільних виробництв (рис. 2), так і за принципом вертикальної інтеграції – за технологічними ланцюжками (рис. 3).

Рис. 1. **Форми та класифікація фінансово-промислових груп** [10]

Рис. 2. **Асоціативна форма об'єднання організацій (горизонтальний тип інтеграції)** [10]

На практиці створення ФПГ включає в себе об'єднання 3 структур: *фінансової* – банк, інвестиційна компанія, пенсійний фонд, консалтингова фірма, брокерські контори, зовнішньоекономічні, інформаційно-рекламні підрозділи; *виробничої* – виробничі підприємства; *комерційної* – зовнішньоторговельні компанії, товарно-сировинна біржа, страхова, транспортна та сервісні компанії.

У розвинених країнах фінансова структура, переважно банки, є центрами ФПГ (рис. 4).

Працюючи на певне коло підприємств, банк добре обізнаний про процеси руху їх фондів. У випадку виникнення будь-яких проблем банк одразу здійснює необхідні заходи, адже результати того чи іншого виробничого процесу безпосередньо торкаються його власних економічних інтересів.

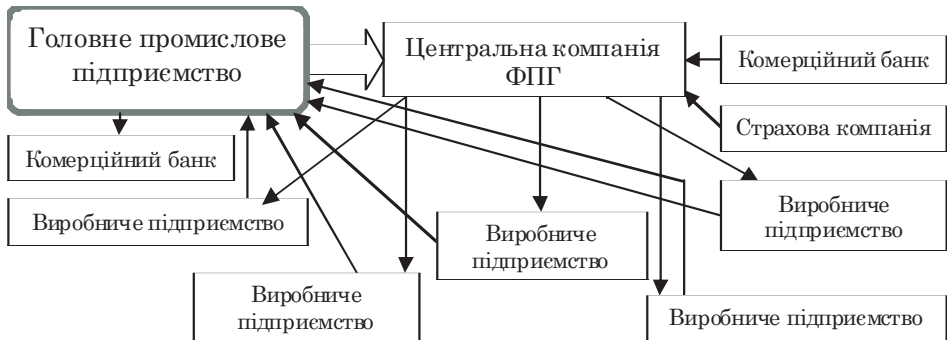

Рис. 3. Вертикально інтегрована промислово-фінансова група з однією провідною ланкою [10]

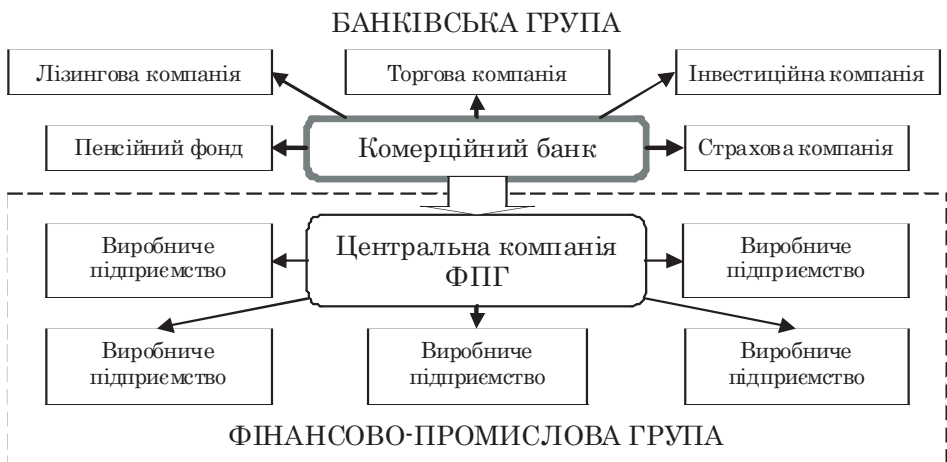

Рис. 4. Організаційна будова «банківських» ФПГ [10]

З іншого боку, нормативно-правова система передбачає відповідальність банку перед суспільством: при погіршенні фінансового становища підприємства-учасника ФПГ банк бере активну участь у санації, тобто проведенні структурних змін і певних грошових вливань, які вимагають від банку стійкого фінансового становища.

Банк як учасник ФПГ може виконувати дві функції [3].

Перша функція – обслуговування грошового потоку ФПГ. За умов виконання зазначеної функції банк стає додатком ФПГ і суттєво не впливає на її інвестиційно-інноваційний розвиток.

Друга функція – виконання банком ролі фінансового центру бізнес-групи, тобто банк стає головною (центральною) компанією ФПГ і не тільки контролює фінансові потоки групи, а й здійснює її загальну фінансово-інвестиційну діяльність. Саме банк здійснює фінансовий менеджмент ФПГ в цілому та керує діяльністю усіх інших фінансових інститутів.

Як показує практика, найбільшого успіху досягають ті ФПГ, які очолюються кредитними інститутами. Вони володіють значним досвідом управління корпоративними фінансами й інвестиційними проектами, фондового, прямо-

го і непрямого інвестування. Саме банки і великі корпорації є основним локомотивом міждержавної економічної інтеграції.

ФПГ, яку очолює фінансово-кредитна установа, створюється тільки у формі конгломерату². Дана тенденція визначається тим фактом, що більшість банків проводить стратегію диверсифікованості своїх інвестиційних портфелів і намагається проникнути одночасно в кілька індустріальних секторів – головним чином туди, де найвищий рівень прибутковості [11].

Останніми роками інтерес банківських інститутів до ФПГ постійно зростає. Такий інтерес пояснюється:

- зниженням прибутковості основних банківських операцій, значним зростанням конкуренції на ринку банківських послуг та втратами, які понесли банки у зв'язку з фінансово-економічною кризою;
- банк отримує можливість посилити свої фінансові позиції шляхом концентрації активів ФПГ;
- зниженням та диверсифікацією кредитного ризику. Кредитування промисловості, особливо довгострокове, є ризикованим в умовах економічної та політичної нестабільності;
- отримуючи контроль над промисловими підприємствами, банк швидко розширює сфери свого впливу, збільшуючи частку на ринку лізингових, факторингових та інших послуг;
- експансія іноземного фінансового капіталу та банківських структур, які за своїми фінансовими можливостями значно перевищують вітчизняні банки, різко скорочує клієнтську базу українських банків, саме в таких умовах вітчизняні банки у складі ФПГ можуть не лише зберегти своїх клієнтів, а частково розширити її за рахунок нових підприємств та фізичних осіб, які працюють на підприємствах даних бізнес-груп.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, необхідно зазначити, що на практиці існують різні механізми створення ФПГ. Вибір будь-якого з них впливає на процес прийняття управлінських рішень. Проте незалежно від типу організаційної структури управління, функціонування ФПГ дає можливість вирішувати питання більш ефективного інвестування підприємств за рахунок залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій шляхом отримання дешевих кредитів, розміщення випусків цінних паперів, концентрації коштів учасників групи з метою виробництва конкурентоспроможної продукції.

Як переконує світовий досвід, останнім часом мотивація підприємств до входження у ФПГ різко посилилася. Це пов'язано з можливістю забезпечити акціонерний контроль над підприємствами та фінансово-кредитними установами в інтересах налагодження взаємовигідних технологічних і господарських зв'язків. При цьому стимулами до створення ФПГ сьогодні виступають: прагнення здійснити реальні інвестиції у виробництво в результаті об'єднання з фінансово-кредитними установами; державні гарантії під зовнішні інвестиції; можливість отримати державну підтримку, передбачену законодавством тощо.

² Конгломерат (від лат. conglomerates – такий, що накопичився, зібраний) – юридична особа, до складу якої входять компанії, що здійснюють підприємницьку діяльність у різних галузях економіки. Конгломерати здебільшого притаманні ринкам, що розвиваються, а також багатопрофільним компаніям. Конгломерати є публічними компаніями, акції яких виставлено на торги на фондових біржах.

У свою чергу, держава прагне зробити ФПГ опорними пунктами промислової політики, щоб, впливаючи на їх діяльність, здійснювати макроекономічну політику. Крім того, ФПГ є структурою, що дозволяє в силу особливого становища на ринку перерозподіляти інвестиційні кошти з розвинених галузей у відстаючі (за умови дотримання принципів взаємодії між ФПГ і державою).

Таким чином, в ефективній ринковій економіці ФПГ є, по суті ретрансляторами керуючого впливу держави на мікроекономіку, що у свою чергу підвищує рівень макроекономічного регулювання виробництва. Більше того, ФПГ є партнерами держави у розробці та реалізації стратегії прискореної модернізації економіки країни в цілому, що об'єктивно обумовлює перспективи подальших досліджень.

1. Барановський О.І., Барановська В.Г. Сутність і різновиди фінансово-промислових корпоративних об'єднань // Вісник Університету банківської справи Національного банку України.— 2008.— №3.— С. 132–140.

2. Вільямсон О.Е. Економічні інституції капіталізму: Фірми, маркетинг, укладання контрактів / Пер. з англ. А. Олійник. — К.: АртЕк, 2001. — 457 с.

3. Воробйов Ю.М. Інтеграція капіталів учасників фінансово-промислових груп // Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції.— 2009.— №1.— С. 14–19.

4. Гануцак-Єфіменко Л.М. Організація інтегрованих структур бізнесу в умовах сучасного ринкового середовища // Актуальні проблеми економіки.— 2012.— №4.— С. 168–174.

5. Гелбрейт Д.К. Суспільство блага. Пора гуманності. — К.: Скарби, 2003. — 160 с.

6. Закревська Л.М. Проблеми створення та функціонування вітчизняних промислово-фінансових груп (ПФГ) // Харчова промисловість.— 2009.— №7.— С. 125–128.

7. Косівська К. Об'єднання підприємств: аналіз підходів до визначення // Схід.— 2010.— №4.— С. 46–49.

8. Лещук В.П. Роль фінансового капіталу у формуванні інтегрованих структур бізнесу // Вісник Національного університету «Львівська політехніка».— Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку.— 2010.— №691.— С. 178–181.

9. Маршалл А. Основи економічної науки / Пер. с англ. В.И. Бомкин и др.; Предисл. Д.М. Кейнс. — М.: Эксмо, 2007. — 832 с.

10. Мильнер Б.З. Теория организации. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Инфра-М, 2000. — 480 с.

11. Нетесаний Ю.В. Роль банку у складі фінансово-промислової групи // Вісник КНУ Шевченка.— Серія: Економіка.— 2006.— №90.— С. 34–36.

12. Нікітіна Т.А. Фінансово-промислові групи — як організаційна форма концентрації та централізації національного і транснаціонального капіталу // Теоретичні та прикладні питання економіки.— 2008.— Вип. 16.— С. 231–237.

13. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Пер. І. Дзюб. — К.: Основи, 2000. — 198 с.

14. Процун Н.М. Зарубіжний досвід функціонування фінансово-промислових груп та можливості його імплементації в Україні // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского.— Серія: Экономика и управление.— 2012.— Т. 25, №1.— С. 154–162.

15. Сакс Д.Д., Ларрен Ф.Б. Макроекономіка. Глобальний підхід: Учебник / Пер. с англ.; Академия народного хозяйства при Правительстве РФ. — М.: Дело, 1999. — 848 с.

16. Сисоєва Л.Ю., Васильєва Т.А. Теоретичні основи функціонування фінансово-промислових груп // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених «Проблеми розвитку соціально-економічних систем в контексті глобалізаційних викликів». — Хмельницький, 2010. — Т. 1. — С. 110–113.

17. Червіна Ю.В. Інтегровані корпоративні структури в системі національного господарства України // Теоретичні та прикладні питання економіки.— 2012.— №27, Т. 1.— С. 407–413.

18. Чорна О.Ю. Інтегровані структури промисловості: сутність, поняття, класифікація // Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля: Збірник наукових праць.— 2010.— №22 // www.nbu.gov.ua.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2014.